

دانشکده الهیات و علوم اسلامی
گروه فقه و حقوق اسلامی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته فقه و حقوق اسلامی

عنوان

مبانی فقهی و حقوقی مجازات های تکمیلی و تبعی در کیفرهای شرعی

استاد راهنما

دکتر اسمعیل رحیمی نژاد

استاد مشاور

دکتر عبدالرضا لطفی

نگارش

مریم داوری

بهمن ۱۳۹۵

تعهد نامه

عنوان: مبانی فقهی و حقوقی مجازات های تکمیلی و تبعی در کیفرهای شرعی

اینجانب **مریم داوری** دوره کارشناسی ارشد فقه و حقوق اسلامی دانشکده الهیات و علوم اسلامی دانشگاه تبریز تحت راهنمایی **دکتر اسمعیل رحیمی نژاد** با تعهد به رعایت موارد ذیل، اقرار و اذعان می نمایم:

۱- تحقیقات و نتایج ارائه شده در این پایان نامه حاصل مطالعات علمی اینجانب بوده، مسولیت صحت و اصالت مطالب مندرج در آن را به طور کامل بر عهده می گیرم.

۲- در خصوص استفاده از مطالب و پژوهش های محققان دیگر به مرجع مورد نظر استناد شده است.

۳- مطالب مندرج در این پایان نامه را اینجانب یا فرد دیگری به منظور اخذ هیچ نوع مدرک یا امتیازی تا کنون به هیچ مرجعی تسلیم نکرده است.

۴- کلیه حقوق معنوی این اثر به دانشگاه تبریز تعلق دارد. مقالات مستخرج از پایان نامه، ذیل نام دانشگاه تبریز

به چاپ خواهد رسید. (university of Tabriz)

۵- هر یک از استاد راهنما و دانشجو حق دارند مسقلا نسبت به انتشار کل پایان نامه به صورت کتاب یا قسمت هایی از آن به عنوان مقاله اقدام نمایند مشروط بر اینکه با نام هر دو منتشر گردد. ضمنا درج نام استاد مشاور پس از نام استاد راهنما بلامانع است.

۶- چنانکه بعد از جلسه دفاعیه محرز گردد که مطالب پایان نامه به صورت کلی یا جزئی مورد سرقت علمی قرار گرفته است، نسبت به ابطال مدرک تحصیلی حق هیچ گونه اعتراض و ایرادی نخواهم داشت.

تاریخ

نام و امضاء دانشجو

تقدیم به:

پیشگاه مقدس آقا ولی عصر (عج)

که واسطه فیض و سرچشمه همه خوبی‌هاست و آنان که در طول تاریخ برای اعتلای دین مقدس اسلام و نشر تعالیم حیات بخش آن مجاهدت فراوانی نموده‌اند.

و تقدیم به:

پدر و مادر فداکارم و همسر مهربانم و پسر عزیزم

بر پاس تمام حمایت‌ها، تشویق‌ها و تنهایی‌هایی که تحمل کردید و به قدر توان کوشیدند تا در کسب علم و دانش مشوقم باشند.

مشکروقدردانی:

«من علمی حرفه‌آورد صیرینی عبداً»

باتقدیر و سپاس یکمیران از استادان فریخته و فرزانه جناب آقای دکتر اسمعیل رحیمی نژاد (استاد راهنما) و جناب آقای دکتر عبدالرضا الطیفی

(استاد مشاور) که همواره با صبر و بردباری نور علم را در وجودم شعله ورت نمودند و سرانجام نیرد توین و مکارش این پایان نامه را به ما راه کشایم بوده

انده

نام خانوادگی : داوری	نام : مریم
عنوان پایان نامه : مبانی فقهی و حقوقی مجازات های تکمیلی و تبعی در کیفرهای شرعی	
استاد راهنما : دکتر اسمعیل رحیمی نژاد	استاد مشاور: دکتر عبدالرضا لطفی
مقطع تحصیلی : کارشناسی ارشد	رشته : فقه و حقوق اسلامی
دانشگاه : تبریز	دانشکده: الهیات و علوم اسلامی
تاریخ فارغ التحصیلی : بهمن ۱۳۹۵	تعداد صفحه : ۸۲
واژه های کلیدی : مبانی فقهی و حقوقی، مجازات های تبعی ، مجازات های تکمیلی ، مجازات های اصلی	
<p>چکیده : مجازات های تکمیلی به مجازات هایی گفته می شوند که با هدف تکمیل مجازات اصلی در قانون پیش بینی می شوند و وجود استقلالی ندارند و دادگاه آن ها را با توجه به نوع جرم و اهمیت آن علاوه بر مجازات اصلی در نظر می گیرد، اما مجازات های تبعی مجازات هایی هستند که قانوناً و به تبع صدور حکم محکومیت کیفری و بدون نیاز به ذکر آن در حکم دادگاه بر مرتکب جرم اعمال می گردد. این مجازات ها نشأت گرفته از حقوق عرفی است اما نمونه هایی از آن ها در فقه نیز مشاهده می شود مثلاً محرومیت از ارث یک مجازات تبعی است برای کسی که عمداً مورث خود را می کشد و مجازات تازیانه مضاعف برای فردی که در زمان ها یا مکان های شریفه مرتکب زنا می شود یک مجازات تکمیلی می باشد. در ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی قلمرو اعمال مجازات های تکمیلی به کیفرهای شرعی از جمله حدود و قصاص گسترش یافته است . در تحقیق حاضر سعی شده است با توجه به تعریف ، ماهیت و ویژگی های مجازات های تکمیلی و تبعی مبانی این مجازات ها از دیدگاه فقهی و حقوقی و مشروعیت یا عدم مشروعیت آن ها از لحاظ فقهی مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.</p>	

فهرست مطالب

مقدمه	۱
۱- بیان مسئله	۱
۲- سوالات تحقیق	۲
۳- فرضیات	۲
۴- سابقه و ضرورت تحقیق	۳
۵- روش تحقیق	۴
۶- ساختار تحقیق	۴

فصل اول: کلیات

۱- مفهوم مجازات	۷
۱-۱- مفهوم لغوی مجازات	۷
۲-۱- مفهوم مجازات از دیدگاه فقهی	۸
۳-۱- مفهوم مجازات از دیدگاه حقوقی	۹
۲- اهداف مجازات ها	۱۰
۱-۲- ارباب و ترساندن مجرم	۱۱
۲-۲- سزا دادن یا تلافی	۱۲
۳-۲- اصلاح و تربیت مجرم	۱۴
۳- ویژگی مجازات ها	۱۵
۱-۳- رنج آوری	۱۵
۲-۳- رسوا کننده	۱۶
۳-۳- مشخص و معین بودن	۱۷

- ۳-۴- قطعی بودن..... ۱۸
- ۴- انواع مجازات‌ها..... ۱۹
- ۴-۱- مجازات اصلی..... ۱۹
- ۴-۱-۱- قصاص..... ۲۰
- ۴-۱-۲- حد..... ۲۲
- ۴-۱-۲-۱- انواع حد..... ۲۳
- ۴-۱-۳- دیه..... ۲۴
- ۴-۱-۴- تعزیر..... ۲۵
- ۴-۲- مجازات‌های تکمیلی..... ۲۷
- ۴-۳- مجازات‌های تبعی..... ۲۸
- ۵- تفاوت مجازات‌ها با اقدامات تأمینی و تربیتی..... ۳۰

فصل دوم: مبانی فقهی و حقوقی مجازات‌های تکمیلی

- ۱- ویژگی‌های مجازات‌های تکمیلی..... ۳۴
- ۱-۱- اختیاری بودن..... ۳۴
- ۱-۲- عدم تداخل مجازات تکمیلی با مجازات اصلی..... ۳۵
- ۱-۳- لزوم تبعیت مجازات‌های تکمیلی از اصل قانونمندی مجازات‌ها..... ۳۵
- ۱-۴- حصری نبودن مجازات‌های تکمیلی..... ۳۵
- ۲- قلمرو اعمال مجازات‌های تکمیلی..... ۳۶
- ۲-۱- قابلیت اعمال مجازات‌های تکمیلی در جرایم غیر عمدی..... ۳۶
- ۲-۲- قابلیت اعمال مجازات‌های تکمیلی در حدود و قصاص..... ۳۷
- ۲-۳- قابلیت اعمال مجازات‌های تکمیلی در تعزیرات..... ۳۹

- ۳ - مدت زمان اعمال مجازات های تکمیلی ۴۰
- ۴ - ضمانت اجرای تخلف از حکم دادگاه ۴۰
- ۵ - امکان تعیین کیفر تکمیلی با کیفرهای جایگزین حبس ۴۱
- ۶- مصادیق حقوقی مجازات های تکمیلی ۴۲
- ۱-۶- اقامت اجباری ۴۲
- ۲-۶- منع از اشتغال به شغل، حرفه یا کار معین ۴۳
- ۳-۶- توقیف وسایل ارتکاب جرم یا رسانه دخیل در ارتکاب جرم ۴۳
- ۴-۶- انتشار حکم ۴۴
- ۷- مصادیق فقهی مجازات های تکمیلی ۴۴
- ۱-۷- نگه داری در خانه ۴۴
- ۲-۷- تشهير ۴۵
- ۳-۷- زنادر مکان یا زمان خاص ۴۵
- ۴-۷- تبعید ۴۵
- ۸- بررسی مجازات های تکمیلی در قانون مجازات اسلامی ۴۶
- ۹- بررسی مجازات های تکمیلی در گستره منابع فقهی ۵۰
- ۱۰- تبیین ماهیت فقهی مجازات های تکمیلی ۵۰

فصل سوم: مبانی فقهی و حقوقی مجازات های تبعی

- ۱ - ویژگی های مجازات های تبعی ۵۴
- ۲- ایرادات مجازات تبعی ۵۵
- ۳ - اهداف مجازات تبعی ۵۶
- ۱-۳ - پیش گیری فرصت مدار و مدیریت محور از ارتکاب جرم ۵۸

- ۳-۲- پاسخ گویی به افکار عمومی جامعه ۵۹
- ۳-۳- ملاحظات گزینشی و صلاحیتی ۵۹
- ۳-۴- سایر اهداف ۵۹
- ۴- بررسی مجازات‌های تبعی در قانون مجازات اسلامی ۶۰
- ۵- مبانی پذیرش مجازات تبعی در فقه امامیه: ۶۴
- ۵-۱- آیات و روایات ۶۴
- ۵-۲- بنای عقلا ۶۵
- ۵-۳- ادله مثبتیه ۶۶
- ۶- بررسی منابع فقهی مجازات‌های تبعی در فقه امامیه ۶۶
- ۷- مصادیق مجازات‌های تبعی در فقه امامیه ۶۹
- ۷-۱- محرومیت از برخی حقوق مدنی ۶۹
- ۷-۱-۱- محرومیت از ارث در قتل عمد ۶۹
- ۷-۱-۲- محکومیت به ارتداد و محرومیت‌های ناشی از آن ۷۱
- ۷-۱-۳- محرومیت از ازدواج ۷۱
- ۷-۱-۳-۱- تزویج در حال عده ۷۲
- ۷-۱-۳-۲- تزویج در حال احرام ۷۲
- ۷-۱-۳-۳- زنا با زن شوهردار ۷۲
- ۷-۱-۳-۴- لواط ۷۳
- ۷-۱-۴- سلب حق اجرای حدود ۷۳
- ۷-۱-۵- محرومیت از حق ادای شهادت ۷۴
- ۷-۱-۵-۱- شراب خواری ۷۴

۷۵ ۷-۱-۵-۲- قذف

۷۶ نتیجه گیری

۷۸ منابع و مأخذ

۱- بیان مسئله

مجازات در لغت به معنای جزا دادن، پاداش و کیفر آمده است و در اصطلاح حقوقی مجازات کیفری قانونی است که توسط مراجع صلاحیت‌دار حکومتی بر مرتکب جرم تحمیل می‌شود. مفهوم رنج و تعب از مفهوم مجازات غیر قابل تفکیک است و در واقع رنج و تعب است که مشخصه حقیقی مجازات است. آیات قرآن نیز اهداف مجازات را اصلاح مجرمین، ارباب دیگران و جلوگیری و پیشگیری از جرم مطرح کرده است. مجازات‌ها در یک تقسیم‌بندی به مجازات‌های اصلی و تکمیلی و تبعی تقسیم می‌شوند.

مجازات اصلی مجازاتی است که در حالت عادی برای هر جرمی در قانون در نظر گرفته می‌شود بدون اینکه مرتکب خاص یا وضعیت مخصوصی، مورد نظر باشد و این مجازات‌ها چهار قسم هستند: حد، تعزیر، قصاص و دیه. مجازات‌های تکمیلی به مجازات‌هایی گفته می‌شود که به عنوان مکمل مجازات اصلی مورد حکم قرار می‌گیرد و نسبت به آن جنبه فرعی دارد و به مانند مجازات اصلی باید در دادنامه به آن تصریح شود و این مجازات‌ها اصولاً جنبه الزامی دارند ولی گاهی قاضی الزام دارد آن‌ها را اعمال کند یا از آن‌ها چشم‌پوشد؛ این مجازات‌ها هیچ‌گاه به تنهایی اعمال نمی‌شود و در صورتی که به تنهایی مورد حکم قرارگیرد عنوان مجازات اصلی را در بر خواهد داشت، اما مجازات‌های تبعی اثر ناشی از محکومیت‌های جزایی است که بدون نیاز به آوردن آن در دادنامه به تبع مجازات اصلی در حق محکوم اجرا می‌شود و قاضی نمی‌تواند در رأی خود مجرم را از آن معاف دارد. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ مجازات‌های تکمیلی را فقط در مورد جرایم مستوجب مجازات‌های تعزیری قابل اعمال می‌دانست اما قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در ماده ۲۳، این مجازات‌ها را در مورد حدود و قصاص نیز پیش‌بینی کرده است. مجازات‌های تبعی در متون فقهی نیز مورد توجه قرار گرفته است. از جمله

مجازات‌های تبعی وارده در فقه محرومیت ازدواج در زنا با شخص زنا شده، محرومیت از شهادت در قذف و یا محرومیت از ارث در قتل عمد است. این جرائم علاوه بر مجازات حدی که در پی دارند محرومیت‌های اجتماعی که همان مجازات‌های تبعی است در پی خواهند داشت؛ با عنایت به مراتب فوق و با توجه به ماهیت، تعریف و ویژگی‌های خاص جرائم حدی و مستوجب قصاص، مسئله اصلی این پژوهش، بررسی ادله و مبانی این نوع مجازات‌ها در قلمرو و مجازات‌های حدی و مستوجب قصاص و تعزیر است.

۲- سوالات تحقیق

در این پژوهش سوالات اصلی و فرعی به شرح ذیل می‌باشد:

الف- سوالات اصلی تحقیق:

مبانی فقهی و حقوقی مجازات‌های تکمیلی و تبعی در کیفرهای شرعی چیست؟

ب- سوالات فرعی تحقیق:

- منظور از مجازات‌های تکمیلی و تبعی چیست و چه رابطه‌ای با مجازات‌های اصلی دارند؟
- از دیدگاه فقها و حقوق‌دانان اعتبار مجازات‌های تکمیلی و تبعی چگونه است؟
- قلمرو و مصادیق مجازات‌های تکمیلی و تبعی چیست؟

۳- فرضیات

مجازات‌های تکمیلی به منظور تکمیل مجازات اصلی در نظر گرفته می‌شود و مجازات‌های تبعی خود به خود و بدون احتیاج به نظر قاضی بر محکوم تحمیل می‌شود و بر خلاف مجازات تکمیلی تصریحی به آن در حکم کیفر اصلی نمی‌شود و مجازات اصلی مجازاتی است که در حالت عادی برای هر جرمی در نظر گرفته می‌شود و مجازات‌های تکمیلی یا تبعی در پی مجازات اصلی صادر می‌شوند.

با نگاهی به فقه اسلامی در باب موضوعاتی همچون محرومیت از ارث و شهادت و ... و با توجه به شرح ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی به نظر می‌رسد که مجازات‌های تکمیلی و تبعی مورد تأیید فقها و حقوق‌دانان قرار گرفته و رعایت این مجازات‌ها را الزامی دانسته‌اند.

در شریعت اسلام مجازات‌ها تکمیلی و تبعی در جهت تأدیب و در مواردی محرومیت از حقوق اجتماعی یا ناتوان سازی اعمال شده است و هدف آن‌ها علاوه بر صیانت جامعه از گزند این گونه افراد، اصلاح و تربیت آنان نیز مدنظر می‌باشد.

حاکم شرع در جهت رعایت نظم حقوقی و مصلحت جامعه با اعمال برخی قوانین تکمیلی یا تبعی از ارتکاب جرائم پیشگیری می‌نماید؛ از مصادیق عمده مجازات‌های تبعی محرومیت از حقوق اجتماعی است مثل عدم قبول شهادت قذف کننده و فسخ نکاح مرتد فطری و تقسیم اموال او بین ورثه است و در مجازات تکمیلی نیز می‌توان به مجازات‌هایی مثل تبعید زانی محصنه یا ترشیدن سر او و یا منع رفت و آمد به اماکن خاص یا الزام به حرفه آموزی یا الزام به اشتغال یا سودآموزی اشاره نمود.

۴- سابقه و ضرورت تحقیق

با توجه به این که مجازات‌های تکمیلی و تبعی در قلمرو جرائم تعزیری در فقه توسط حقوق‌دانان بررسی شده است اما در قلمرو حدود و قصاص مبانی و فقهی و حقوقی این مجازات‌ها بررسی نشده هر چند در فقه نیز تا حدودی به مجازات‌های تبعی در زمینه حدود و قصاص اشاره شده است. از جمله منابع فقهی مورد استفاده در این پژوهش کتاب التشریح الجنایی الاسلامی عبدالقادر عوده از انتشارات مکتبه دارالعروبه اشاره به همین مجازات‌ها دارد. در تحریر الوسيله امام خمینی انتشارات دارالعلم در ابواب ارتداد و زنا و قذف نیز به مصادیقی از این مجازات‌ها اشاره شده است.

از منابع حقوقی مورد استفاده در این پژوهش کتاب زمینه حقوق جزای نور بها انتشارات گنج دانش چاپ سی و چهارم است که در صفحات ۳۵۸ و ۳۵۹ شرح مختصری از مجازات‌های تکمیلی و تبعی را در خود جای داده و همچنین در کتاب شرح مبسوط قانون مجازات اسلامی جلد اول انتشارات جاودانه

تألیف دکتر عباس زراعت نیز به شرح و بسط ماده ۲۳ قانون جدید مجازات اسلامی که مرتبط با موضوع بحث است پرداخته شده است و در جلد سوم کتاب حقوق جزای عمومی دکتر اردبیلی به تعریف و ماهیت این مجازات‌ها اشاره دارد. همچنین در صفحه ۲۱۶ کتاب حقوق جزای عمومی پرویز صانعی انتشارات گنج دانش نیز به تعریف و بیان ماهیت این مجازات‌ها پرداخته شده است.

تمام این منابع در قلمرو جرایم تعزیری صحبت از مجازات‌های تکمیلی و تبعی کرده‌اند اما در هیچکدام از این منابع حقوقی صحبتی از مبانی مجازات تکمیلی و تبعی در جرایم مستوجب حد و قصاص نشده است. در منابع مورد اشاره هم بیشتر به مجازات‌های تبعی و آن هم به صورت موردی و مصداقی پرداخته شده است و از مبانی مجازات‌های تکمیلی به ویژه در جرایم حدی و مستوجب قصاص سخنی به میان نیامده است.

در پژوهش حاضر سعی شده مبانی مجازات‌های تکمیلی و تبعی از نظر فقهی و حقوقی تبیین و قلمرو آن‌ها در جرایم مستوجب حد و قصاص و دیده و تعزیر بررسی شود.

۵- روش تحقیق

روش اصلی در گردآوری مطالب در این تحقیق کتاب کتابخانه‌ای است که با استفاده از کتب فقهی، حقوقی، مقالات، نرم افزار، اینترنت و ... صورت گرفته و شیوه نگارش تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی خواهد بود.

۶- ساختار تحقیق

این اثر در سه فصل و یک نتیجه‌گیری تدوین شده است. فصل اول به کلیات، مفاهیم و مبانی اصلی پژوهش و تقسیم بندی آن اختصاص دارد. در فصل دوم به بررسی مبانی فقهی و حقوقی و ویژگی‌های مجازات‌های تکمیلی و همچنین قلمرو اعمال آن‌ها در قصاص و حدود و دیات و تعزیرات پرداخته شده است و در فصل سوم نیز مجازات‌های تبعی از حیث مبانی و ویژگی‌ها و ایرادات و اهداف آن مورد بررسی

قرار گرفته و مصادیقی از آن‌ها در فقه امامیه بیان شده است و در نهایت از تمامی مباحث نتیجه‌گیری شده است.

فصل اول :

کلیات

جنایت که یک عمل ضد اجتماعی تلقی می شود و در آن جامعه یک عکس العمل اخلاقی به وجود می آید و یک عکس العمل در نوع اول حس انتقام جامعه را تحریک می کند و عذاب و دردی که به وسیله جنایت ایجاد گردیده

باید به وسیله مجازات جبران شود، بنابراین مجازات یکی از مباحث مهم حقوق جزا می باشد. در این فصل ابتدا مفهوم مجازات از سه دیدگاه لغوی، فقهی و حقوقی بررسی می گردد و سپس اهداف و ویژگی های آن ها و همچنین انواع مجازات ها بیان می گردد و در نهایت تفاوت مجازات ها با اقدامات تامینی و تربیتی بررسی می شود.

۱- مفهوم مجازات^۱

مجازات به عنوان یکی از مباحث مهم حقوق کیفری دارای سابقه طولانی در تاریخ می باشد و بهتر است که برای ورود به بحث مجازات، مفاهیم آن را از دیدگاه های متفاوتی بررسی کرد.

۱-۱- مفهوم لغوی مجازات

مجازات به معنای پاداش و جزا دادن در نیکی و بدی، تنبیه، مکافات، سزا، تادیب، تقاص، توییح و گوشمالی می باشد. همچنین در برخی موارد مجازات را اینگونه تعریف کرده اند که مجازات کیفر قانونی است که از طرف دادگاه برای شخص محکوم تعیین می شود؛ کیفر قانونی ممکن است حبس باشد یا جریمه نقدی و یا هر دو، در موارد قتل عمد، اعدام است^۲. در شریعت اسلام مجازات عقوبتی است که از جانب خدا، در مقابل بعضی گناهان قرار داده شده است و حاکم مسلمانان آن را اجرا می کند مانند سنگسار کردن^۳.

^۱ Punishment

^۲ - مصاحب، غلامحسین، دائرة المعارف فارسی، بی جا، بی تا، ص ۲۶۵۷

^۳ - همان، ص ۲۶۵۷

۱-۲ - مفهوم مجازات از دیدگاه فقهی

در منابع فقهی که مجازات بیشتر با نام عقوبت اسم برده می‌شود این واژه در بردارنده‌ی معنی پیامد و تبعه گناه است و در اصطلاح رنجی را گویند که ممکن است در نتیجه گناه در این جهان به آدمی برسد و گاه عقوبت را به تأدیب و تعزیر زنهاریان تخصیص دهند، و لفظ عقوبات اطلاق شود، و آن سیاست باشد که یکی از ارکان مباحث فقهیه است. و همچنین مجازات به معنی پاداش دادن و یا جزا دادن در نیکی و بدی می‌باشد فی الحدیث «لا تطلبین مجازاة اخیک و ان حتا التراب بفیک» هرگز درصدد مجازات و انتقام گیری برادر دینیت مباش گرچه خاک به دهانت کرده باشد وهل نجزی إلاّ الکفور: و آیا جز ناسپاس را کیفری دهیم^۱.

عبدالقادر عوده در تعریف مجازات آورده است: «جزایی که برای مراعات منافع جامعه در برابر تمرد از احکام قانون وضع گردیده و منظور از آن عبارت است از اصلاح افراد و حفاظت از آنها در برابر شرارت‌ها، رها کردن از جهالت، آزاد نمودن انسان از انجام گناه و در آخر تشویق انسان‌ها به متابعت از قانون»^۲.

در آیات قرآن کریم و روایات اسلامی عناوینی همچون اعتداء، عقاب به مثل، قصاص، حد، قطع ید، قطع دست و یا به خلاف، نفی بلد، اعدام و قتل، صلب، تعزیر، تأدیب، حبس، غرامت، تعزیر و مانند آن به صورت مصادیق مجازات بیان شده اند.^۳

۱ حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معاریف دایرة المعارف جامع اسلامی، تهران موسسه فرهنگی آرایه، ۱۳۸۵، ص ۶۷۷

۲- عوده، عبدالقادر، التشریح الجنایی اسلامی، قاهره، مکتبه دارالعروبه، چاپ دوم، بی تا، جلد اول، ص ۶۰۸

۳ دهقان، حمید، تأثیر زمان و مکان بر قوانین جزایی اسلام، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ش ۴۰، تابستان ۱۳۷۷، ص ۷۹

۳-۱ - مفهوم مجازات از دیدگاه حقوقی

کلمه مجاز در بردارنده آنچه در قانون تجویز شده است و کلمه مجازات به معنای کیفر متخلف از قانون جزا که جرم را برشمرده است و در واژه‌های مجازات اشد، مجازات اصلی، مجازات تأدیبی و مجازات تبعی به کار رفته است.^۱

هر انحرافی که به صورت جدی هنجارهای گروه‌های اجتماعی را در معرض خطر تغییر و تحول قرار دهد، با واکنش نامساعد اعضای گروه مواجه می‌شود. این امر در مورد همه گروه‌ها عمومیت دارد و کاملاً طبیعی است، زیرا چنانچه هنجارها و ارزش‌های گروه‌های اجتماعی در معرض تهدید و خطر دائمی باشد، حیات خود گروه به خطر می‌افتد و نظام اجتماعی موجود گروه تغییر شکل می‌دهد. در جوامع کنونی انحرافات خطیرتری را که نسبت به هنجارها و ارزش‌های اجتماعی صورت می‌گیرد «جرم» می‌نامند که با «مجازات کردن» مجرم در مقابل آن واکنش نشان می‌دهند.

مجازات به عنوان عامل بازدارنده پدیده جنایی نام برده شده است؛ خسارت جانی و مالی فراوان ناشی از پدیده جنایی و بالاتر از آن احساس عدم امنیتی که ارتکاب جرم در مردم به وجود می‌آورد دولت‌ها را از صدها سال قبل تا به حال وادار به مبارزه با این پدیده کرده است. در مورد ضرورت مبارزه با پدیده جنایی به هیچ وجه اختلافی بین دانشمندان نبوده و نیست.^۲

مجازات از منظر دیگر حقوق دانان تحمّل رنج و محرومیت عمدی به انسان مسئولی است که به دلیل نقض قوانین کیفری به موجب حکم مرجع قضایی صلاحیتدار مجرم شناخته می‌شود.^۳ در تعریف دیگری مجازات عبارت است از تنبیه و کیفری که بر مرتکب جرم تحمیل می‌شود؛ مفهوم رنج از مفهوم مجازات غیرقابل تفکیک است و در واقع رنج و تعب است که مشخص حقیقی مجازات است.^۴

^۱- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، تهران: گنج دانش، ۱۳۹۱، جلد چهارم، ص ۳۲۱۷

^۲- صانعی، پرویز، حقوق جزای عمومی، تهران انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۶، جلد چهارم، ص ۱۲۴

^۳- اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، چاپ هشتم، تهران، انتشارات نشر میزان ۱۳۹۴، جلد سوم، ص ۶۰

^۴- علی آبادی، عبدالحسین، حقوق جنایی، تهران، انتشارات رودکی، چاپ دوم، ۱۳۵۲، جلد دوم، ص ۱۳